

Research Article

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.4.18.1

Preparation of Planning and Design Framework of Urban Public Spaces Development (Case Study: Tabriz City)

Masoud Topchi Khosroshahi¹, Arash SaghafiAsl^{2*}, Daryoush Sattarzadeh³ & Hasan Sattari Sarbangholi⁴

1. Ph.D Candidate, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

2. Assistant Professor, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

3. Associate Professor, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

4. Associate Professor, Department of Urban Planning, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran

* Corresponding author: Email: a.saghafi@iaut.ac.ir

Receive Date: 10 September 2021

Accept Date: 22 February 2023

ABSTRACT

Introduction: Nowadays, proper design and management of urban public spaces due to their effective role in various dimensions of economic, social, mental-physical health, vitality and generally improving the quality of life has become a basic necessity in urban development planning.

Research Aim: The purpose of this study is to identify the effective criteria for planning and design on the development of public spaces Tabriz city and to prepare a standard framework.

Methodology: The research method in the present study is applied-development and the method of collecting survey information and questioning managers, officials and experts on urban issues as well as academic elites. It is noteworthy that due to the uncertainty of the size of the statistical population, using the targeted Delphi sampling method, 100 people have been determined as the sample size, which is based on the snowball method. Also has been used to analyze the research information of structural equation modeling in Amos software.

Studied Areas: Public urban spaces of Tabriz in different species and its 10 regions are the geographical area of the present study.

Results: Findings indicate that the greatest impact on the development of public spaces in Tabriz city is related to the components of attention to content of plans and programs in planning and proper functional design of public spaces with a value of 0.92 and 0.78, respectively. Also between sub-variables, thematic and detailed study of variables affecting the promotion of public spaces; Appropriate coherence and relationship between the components and elements of public space planning in different social, physical, environmental and functional dimensions; Universality and design based on age and gender groups; And the ability of personalization (sense of spatial belonging) with the values of 0.91, 0.87, 0.84 and 0.83, respectively, have the greatest impact on the development of public spaces in the city.

Conclusion: Unfortunately, in Tabriz and other cities of Iran, paying attention to improving the quality of public spaces has an inappropriate planning approach and the content of plans and programs, the planning process and the implementation of plans and programs should be fundamentally reviewed.

KEYWORDS: Urban Planning, Urban Design, Public Space, Tabriz City

فصلنامه علمی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۸، شماره ۴ (پیاپی ۶۵)، زمستان ۱۴۰۲
شاپای چاپی ۲۵۳۸-۵۹۶۸ شاپای الکترونیکی ۲۵۳۸-۵۹۵۵X
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>
صص. ۱۹۹-۲۰۹

Dor: 20.1001.1.25385968.1402.18.4.18.1

مقاله پژوهشی

تدوین چارچوب برنامه‌ریزی و طراحی توسعه فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: شهر تبریز)

مسعود توپچی خسروشاهی^۱، آرش ثقفی اصل^{۲*}، داریوش ستارزاده^۳ و حسن ستاری ساربانقلی^۴

۱. دانشجوی دکتری، گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۲. استادیار گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۳. دانشیار گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران
۴. دانشیار گروه شهرسازی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران

* نویسنده مسئول: Email: a.saghafi@iaut.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۹ شهریور ۱۴۰۰
تاریخ پذیرش: ۰۳ اسفند ۱۴۰۱

چکیده

مقدمه: امروزه طراحی و مدیریت مناسب فضاهای عمومی شهری با توجه به نقش تأثیرگذار آنها در ابعاد مختلف اقتصادی، اجتماعی، سلامت روحی-جسمی، سرزندگی و به‌طور کلی ارتقاء کیفیت زندگی به‌عنوان یک ضرورت اساسی در برنامه‌ریزی‌های توسعه‌ی شهری تبدیل شده است.
هدف: هدف از پژوهش حاضر شناسایی معیارهای تأثیرگذار برنامه‌ریزی و طراحی بر توسعه‌ی فضاهای عمومی در شهر تبریز و تدوین چارچوبی استاندارد می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: روش تحقیق در پژوهش حاضر کاربردی- توسعه‌ای و روش گردآوری اطلاعات پیمایشی و پرسشگری از مدیران، مسئولان و کارشناسان مسائل شهری و همچنین نخبگان دانشگاهی می‌باشد. قابل ذکر است با توجه به مشخص نبودن حجم جامعه‌ی آماری، با استفاده از روش نمونه‌گیری دلفی هدفمند، ۱۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شده است که نحوه‌ی دسترسی به آنها بر مبنای روش گلوله‌برفی می‌باشد. همچنین به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات تحقیق از مدل‌یابی معادلات ساختاری در نرم‌افزار Amos استفاده شده است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: فضاهای عمومی شهری شهر تبریز در گونه‌های مختلف و مناطق ۱۰ گانه‌ی آن قلمرو جغرافیایی پژوهش حاضر محسوب می‌شوند.

یافته‌ها: یافته‌های تحقیق حاکی از آن است که بیشترین اثرگذاری در توسعه‌ی فضاهای عمومی شهر تبریز مربوط به مؤلفه‌های توجه به محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها در برنامه‌ریزی‌ها و طراحی مناسب عملکردی فضاهای عمومی به ترتیب با ارزش ۰/۹۲ و ۰/۷۸ بوده است. همچنین در بین متغیرهای فرعی، موضوع‌شناسی و بررسی دقیق متغیرهای تأثیرگذار بر ارتقای فضاهای عمومی؛ انسجام و ارتباط مناسب بین اجزا و عناصر برنامه‌ریزی فضاهای عمومی در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و عملکردی؛ همه‌شمولی و طراحی بر مبنای گروه‌های سنی و جنسی؛ و قابلیت شخصی‌سازی (حس تعلق مکانی) به ترتیب با ارزش ۰/۹۱، ۰/۸۷، ۰/۸۴ و ۰/۸۳ دارای بیشترین تأثیرگذاری بر توسعه‌ی فضاهای عمومی شهر می‌باشند.

نتایج: متأسفانه در شهر تبریز و سایر شهرهای ایران توجه به ارتقای کیفی فضاهای عمومی از رویکرد برنامه‌ریزی نامناسبی برخوردار است و بایستی محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها، فرایند برنامه‌ریزی‌ها و اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها مورد بازنگری اساسی قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: برنامه‌ریزی شهری، طراحی شهری، فضای عمومی، شهر تبریز

مقدمه

امروزه حدود ۵۵ درصد از جمعیت جهان در مناطق شهری زندگی می‌کنند و به‌طور احتمال تا سال ۲۰۵۰ این نسبت به ۶۸ درصد خواهد رسید (United Nations, 2019:1). افزایش روزافزون جمعیت شهری و تراکم صنایع، ادارات و مراکز اقتصادی در مناطق شهری، باعث ایجاد مسائلی چون خستگی ناشی از سبک زندگی، آلودگی هوا، آلودگی صوتی و استرس و فشارهای روانی در بین ساکنان این سکونتگاه‌ها گردیده و نیاز به ارتباط بهتر در یک جامعه برای سرزندگی، گفتمان و مشارکت عمومی بیشتر و درک مشترک مسائل را ضروری ساخته است (Gunder, 2011:185). این نیاز انسان به روابط اجتماعی و سرزندگی، او را نیازمند فضاهایی برای تبادل افکار و اندیشه‌ها نموده و فضاهای عمومی شهری مکان‌هایی هستند که به ایجاد این عوامل منجر می‌شوند (Wan Ismail & Said, 2015:358). این فضاها یک مرحله از زندگی عمومی تلقی می‌گردند که حس مکان، حس اجتماعی و ارتباطات مردم را ارتقاء داده (کشاورز قدیمی و همکاران، ۱۴۰۲:۵۰) و فرصت جمع شدن و لذت تجربه با دیگران را ایجاد می‌کنند (De Magalhaes & Trigo, 2017:2). همچنین فضاهای عمومی شهری، موجب رهایی از زندگی اتومبیل محور را فراهم کرده و افراد را در محیط‌های طبیعی قرار می‌دهند (Wang, 2002:21). از این‌رو، کمیت و کیفیت فضاهای عمومی شهر یکی از مهمترین شاخص‌های ارزیابی توانایی شهر در پاسخ‌گویی به سرزندگی شهروندان به‌شمار می‌رود (پورمحمدی و کوشانه، ۱۳۹۲:۳۸). از طرفی از دست دادن فضای عمومی و کاهش کیفیت آن در شهرها منجر به پیامدهای مهم اجتماعی خواهد شد که "آتکینسون" و "بلندی" از آن با عنوان حرکت رو به پایین و تنزل روابط اجتماعی شهری نام می‌برند (Atkinson & Blandy, 2005:179). این ممکن است تأثیرات مهمی بر روی شهروندان داشته باشد تا جایی که وجود فضای عمومی را می‌توان مرتبط با عملکرد حدود فعالیت عمومی دانست (Low & Smith, 2006:13). بنابراین رهنمودهای طراحی و مدیریت فضای عمومی شهری و توجه به ارتقاء کیفیت زندگی در عرصه‌های عمومی را می‌توان یکی از مهم‌ترین اولویت‌های برنامه‌ریزی و شهرسازی معاصر نام برد (Mandeli, 2019:2). متأسفانه در ایران و شهر تبریز توجه به موضوع فضاهای عمومی شهری در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه در حد ناچیزی بوده و این موضوع در ابعاد کمی و کیفی این فضاها کاملاً مشهود است. این امر موجب گشته تا این عرصه‌ها که روزگاری بستر آسایش و تکامل اجتماعی انسان‌ها بودند و به واسطه‌ی حضور انسان‌ها معنا و هویت می‌یافتند، بار معنایی خود را از دست بدهند و تصویر و خاطره‌ی حضور در بستر آن‌ها در هیاهوی روزمرگی‌ها به دست فراموشی سپرده شوند، که این همانا بحران مکان به معنای بحران معنی اجتماعی، از بارزترین مشکلات شهرسازی معاصر است، بحرانی که در ایجاد فضاهای عمومی شهری فاقد هویت، فاقد تاریخ و فاقد ارتباط تبلور یافته است. در شهر تبریز شاهد این واقعیت هستیم که مفهوم عرصه‌های عمومی شهری روزبه‌روز کمرنگ‌تر شده و این عرصه‌ها به‌عنوان عناصری تهی، درهم و آشفته تلقی می‌گردند. از این‌رو لزوم برنامه‌ریزی جامع در راستای توسعه‌ی فضاهای عمومی شهری در شهر تبریز احساس می‌گردد. بنابراین تحقیق حاضر با هدف تدوین چارچوب برنامه‌ریزی و طراحی توسعه‌ی فضاهای عمومی شهر تبریز نگارش شده است و به دنبال پاسخگویی به سؤال زیر می‌باشد:

– مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار برنامه‌ریزی و طراحی شهری بر ارتقای فضاهای عمومی شهر تبریز کدامند؟

در راستای ارزیابی فضاهای عمومی شهری مطالعات متعددی انجام گرفته است. در این مطالعات فضاهای عمومی مختلف به‌صورت مجزأ مورد بررسی قرار گرفته و کیفیت این فضاها مورد بحث و بررسی بوده است. با توجه به پیشینه‌ی مطالعاتی می‌توان عنوان کرد که بررسی کیفیت فضاهای عمومی شهری مدنظر پژوهش‌های پیشین بوده و توجه به مؤلفه‌های برنامه‌ریزی خلاء پژوهشی در این حوزه می‌باشد. در این راستا، در پژوهش حاضر تدوین چارچوب برنامه‌ریزی و طراحی توسعه‌ی فضاهای عمومی شهر تبریز مدنظر می‌باشد. در ادامه به مهمترین پژوهش‌های انجام‌گرفته در سال‌های اخیر در راستای فضاهای عمومی شهری اشاره می‌گردد.

چرخیان و دانش‌پور (۱۳۸۸)، در پژوهش خود به بررسی مؤلفه‌های طراحی فضاهای عمومی پاسخگو پرداخته‌اند. نتایج پژوهش نشان می‌دهد با توجه به ابعاد مختلف مکان به صورت عام (مدل کانتور) و نیز نیازهای انسان (مدل مازلو) از سوی دیگر، می‌توان ابعاد مختلف یک فضای عمومی پاسخگو را در چهار محور پاسخگویی کالبدی، فعالیتی، اجتماعی و معنایی طبقه‌بندی نمود. کوشانه (۱۳۹۱)، در مطالعه‌ی خود به ارزیابی فضاهای عمومی شهر تبریز پرداخته است. در این مطالعه سه جنبه‌ی سطوح اختصاص‌یافته به فضاهای عمومی، توزیع این فضاها در شهر و کیفیت فضاهای یادشده مورد بررسی قرار گرفته و نتایج نشان‌دهنده‌ی این است که از هر سه جنبه‌ی مورد بررسی، فضاهای عمومی شهر تبریز دارای نقصان و نارسایی‌هایی می‌باشد. سیواش‌پور و همکاران (۱۳۹۸)، در

مطالعه خود با عنوان رهیافت‌های طراحی فضاهای عمومی اجتماع‌پذیری شهری برگرفته‌شده از ویژگی‌های مکان سوم بیان می‌کنند که در دنیای مدرن با افزایش فردگرایی، کمبود مکان‌های گردهم‌آیی غیررسمی به وضوح قابل مشاهده است. در این راستا، مکان سوم به‌عنوان راه‌حلی برای رفع این مشکل بیان شده و از مکان سوم به‌عنوان یکی از مهم‌ترین محیط‌های گردهم‌آیی عمومی در شهرها یاد می‌شود که با ویژگی‌های مختص به خود چون شکل‌گیری آن بر بستری خنثی، همسطح‌کنندگی افراد، گفتگو در محیطی غیرجدی، در دسترس‌پذیر بودن، وجود مراجعه‌کنندگان ثابت و ظاهری ساده، دارای پتانسیل ارتقای تعاملات افراد با یکدیگر و جامعه است و بر زندگی اجتماعی شهروندان تأثیر می‌گذارد. همچنین سیه (۲۰۱۴)، در مطالعه‌ی خود با عنوان حکمرانی فضای عمومی به‌مثابه‌ی مدیریت معناسازی، بیان می‌کند که توسعه و اداره‌ی فضای عمومی شهری شامل مدیریت دانش در مورد آنها و شیوه‌هایی است که آنها را تولید می‌کند. همچنین حاکمیت از نظر مدیریت معنا، مرجعی برای رسیدگی به مشکلات اجتماعی و پرداختن به برخی از مشکلات جاری در فضای عمومی دیده می‌شود. کاپانما آوارز و باربوسا (۲۰۱۸)، در مطالعه‌ی فضاهای عمومی شهری برزیل را از سیاست‌های برنامه‌ریزی شده تا سیاست‌های روزانه را مورد بررسی قرار داده‌اند. این مطالعه نشان می‌دهد که متناسب‌سازی فضاهای عمومی با انجام تحلیل‌های انتقادی از سیاست‌های در نظر گرفته‌شده توسط بازیگران مختلف دولتی و خصوصی در فضاهای عمومی شهری و همچنین سیاست‌های روزانه یا نهایی است که توسط جامعه‌ی مدنی سازمان یافته و اعمال می‌شود. همچنین مکان‌ها و فضاهای عمومی باید به‌عنوان یک مفهوم و یک رفتار اجتماعی مورد تفکر و درک قرار گیرد. کائو و کانگ (۲۰۱۹)، در تحقیق خود روابط اجتماعی و الگوهای استفاده‌شده در فضاهای عمومی شهری در چین و انگلستان را مورد مطالعه قرار داده‌اند. این تحقیق سه نوع روابط اجتماعی را در فضاهای عمومی تعریف می‌کند: جفت صمیمی، گروه صمیمی و گروه اجتماعی. جفت‌های صمیمی و گروه‌های صمیمی در موارد زیاد در حال صحبت و نشست و استفاده از امکانات پارک و فضاهای خصوصی بودند و گروه‌های اجتماعی در بیشتر موارد در مناطق باز و جادار بازی و استراحت می‌کردند. در این راستا گروه‌های صمیمی از مناطق میانه و گروه‌های اجتماعی از مناطق پیرامونی استفاده می‌کردند و جفت‌های صمیمی تمایل به توزیع یکنواخت در فضاها داشتند. نتایج این تحقیق بر اهمیت طراحی فضاهای عمومی برای انواع کاربران و انواع مختلف گروه‌ها و روابط اجتماعی تأکید می‌کند. چلیوتیس (۲۰۲۰)، نیز در پژوهش خود به مدل‌سازی فضای عمومی شهری پویا پرداخته است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که درک چگونگی استفاده از فضای شهری توسط ساکنان آن، در بهبود کیفیت کلی محیط ساخته‌شده‌ی یک شهر بسیار حیاتی است، زیرا می‌تواند نیازهای زندگی روزمره را در هر الگو و نوع توسعه‌ی فضاهای شهری مورد توجه قرار داده و برجسته کند.

همچنین با توجه به پیشینه‌ی نظری می‌توان گفت که به‌طور کلی مفهوم فضای عمومی که امروزه به کار گرفته می‌شود ریشه در مفاهیم مدرن که از قرن ۱۸ ظهور پیدا کرده‌اند، دارد (کیانی و همکاران، ۱۳۹۶:۱۲۸). در این فضاها افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی سهیم‌اند و محلی برای تبادل افکار، اطلاعات و مکانی برای شکل‌گیری شبکه‌های اجتماعی محسوب می‌گردند (دانش‌پور و چرخیان، ۲۰۱۳:۲۰). چنین فضاهایی بیش از آنکه تنها یک فضا باشند یک تجربه‌اند که نتیجه‌ی چنین تعامل و تجاربی در میان افراد و گروه‌های مختلف، دریافت حس هویت جمعی، عزت نفس، ارتقاء مهارت‌های جمعی و مشارکت اجتماعی خواهد بود (اکبری ریایی و امیرعزیدی، ۱۳۹۸:۳؛ توکلی‌نیا و همکاران، ۱۳۹۹:۸۶). بر اساس نظر زوکین (۱۹۹۵) فضاهای عمومی به‌عنوان مکان‌ها و مراکز نمادین و جغرافیایی و نقاط تجمع محسوب می‌گردند که افراد را برای تصور کردن و نمایش شهری و برای ساختن یک ایدئولوژی از قدرت پذیرش آن برای غریبه‌ها، تحمل تفاوت‌ها، و فرصت‌هایی برای ورود به زندگی اجتماعی کامل، چه مدنی و چه تجاری توانمند می‌کنند. طبق نظر لاو (۲۰۰۰)، فضاهای عمومی شهری تجلی تلاش‌های بشری است؛ مصنوعات جهان اجتماعی در محدوده‌ی این فضاها طراحی شده، انطباق یافته، گفت‌وگو کرده و تفسیر می‌شوند. با وجود این، نکته‌ی مهم این است که فضاهای عمومی عرصه‌های مهمی برای گفتمان عمومی و بیان ناخشنودی‌ها به حساب می‌آیند. گودسل (۲۰۰۳)، فضاهای عمومی را مکانی برای ظرفیت‌سازی و یک فرایند انسانی متقابل و مرتبط برای تجربه‌ی ارتباطی و گفتمان سیاسی می‌داند که به ماهیت و آینده‌ی اجتماع و منافع عمومی توجه می‌کند. کرمونا نیز در باب فضاهای عمومی چنین بیان می‌دارد که یک فضای قابل دسترس برای همه‌ی اقشار، ارائه‌دهنده آزادی عمل و حق موقت است، این فضاها به‌عنوان یک صحنه برای رفتار و نمایش، زمینی مشترک و بی‌طرف برای تعاملات اجتماعی است (Carmona et al., 2004:2). همچنین طبق نظر وی مفهوم فضای عمومی، تعریف وسیع و گسترده مرتبط با همه‌ی بخش‌های محیط ساخته‌شده و طبیعی، عمومی و خصوصی، داخلی و خارجی، شهری و روستایی است. جایی که عموم آزادند؛ اگرچه لزوماً دسترسی به آنها بدون محدودیت نیست (Carmona, 2010a:31). در راستای سنجش کیفیت

این فضاها نیز دیدگاه‌ها مختلفی ارائه شده است. در این خصوص گل (۲۰۱۱)، بر پاسخگویی به فعالیت‌های انسانی (فعالیت‌های ضروری-کارکردی، فعالیت‌های اختیاری-گزینشی و فعالیت‌های اجتماعی) تأکید می‌کند. مهتا (۲۰۱۴)، شمولیت، تنوع فعالیت‌ها، آسایش، امنیت و لذت‌بخش بودن را از معیارهای فضاهای عمومی باکیفیت می‌داند. بر اساس نظر کر (۱۹۹۲)، یک فضای عمومی موفق دارای سه ویژگی پاسخگویی به نیازهای کاربران، دموکراتیک بودن و مناسب بودن جهت انجام فعالیت‌های اجتماعی است (شارع‌پور و همکاران، ۱۳۹۸:۶۰۷). همچنین کرمونا شش عامل را برای شناسایی فضاهای عمومی باکیفیت نام برده است که عبارتند از: کالبدی، ادراکی، اجتماعی، بصری، عملکردی و زمانی (رفیعیان و همکاران، ۱۳۹۱:۳۹). از طرفی این صاحب‌نظر فضاهای عمومی شهری را بر اساس معیارهای طراحی، فرهنگی-اجتماعی و سیاسی-اقتصادی به انواع مختلف تقسیم‌بندی نموده (Carmona, 2010b: 159-169)، که در جدول (۱) به ویژگی‌های این فضاها و نمونه‌های موردی اشاره شده است.

جدول ۱. گونه‌شناسی فضاهای عمومی بر مبنای دیدگاه کرمونا

نمونه‌ها	ویژگی‌های متمایز	گونه‌ی فضا
رودخانه‌ها، بسترهای طبیعی، ساحل دریاها و کانال‌های آبی	فضاهای طبیعی و نیمه‌طبیعی در مناطق شهری که معمولاً تحت مالکیت دولت می‌باشند.	فضای شهری طبیعی/نیمه‌طبیعی (Natural/semi-natural urban space)
خیابان‌ها، میدان، گردشگاه‌ها	اشکال سنتی فضای شهری که باز و در دسترس همه بوده و پذیرای عملکردهای متنوع می‌باشد.	فضای مدنی (Civic space)
پارک‌ها، باغ‌ها، جنگل‌های شهری	فضای باز مدیریت‌شده، معمولاً سبز و در اختیار و دسترس همه (حتی اگر به‌طور موقتی کنترل شود)	فضای باز عمومی (Public open space)
جاده‌های اصلی، بزرگراه و راه آهن	فضایی بر مبنای نیازهای حرکتی (عمدتاً در اختیار حمل‌ونقل موتوری)	فضای حرکت (Movement space)
پارکینگ خودرو، محوطه‌ی خدمات	فضای بر مبنای نیازهای خدمات مدرن	فضای خدمات (Service space)
فضای توسعه‌ی مجدد، فضای راه‌شده، فضای ناپایدار (ماندگاری کوتاه‌مدت)	فضای توسعه‌نیافته، متروکه یا در انتظار بازسازی	فضای تعریف‌نشده (Undefined space)
ایستگاه‌های راه‌آهن، اتوبوس و مترو	ایستگاه‌های حمل‌ونقل و مبادلات (چه داخلی و چه خارجی)	فضای مبادله (Interchange space)
مراکز خرید و اوقات فراغت	استفاده‌ی رسمی عمومی و خارجی، درونی‌شده و غالباً خصوصی‌سازی	فضای عمومی داخلی (Internalized 'public' space)
محصولات ورودی مصنوع	فضاهای عمومی طراحی‌شده برای ایجاد حس غریبی در افراد بیگانه و به‌طور بالقوه ناخوشایند	فضای چشم‌گیر (Conspicuous spaces)
منازه‌ها، بازارهای سرپوشیده، پمپ بنزین‌ها	فضاهای تبادل خصوصی اما در دسترس عموم	فضای خرده (Retail space)
کافه‌ها، کتابخانه‌ها، رستوران‌ها، تالارهای شهر و ساختمان‌های مذهبی	مجموع نیمه‌عمومی و مکان‌های اجتماعی (خصوصی و دولتی)	فضاهای مکان سوم (Third place spaces)
زمین‌های متعلق به نهادها، دانشگاه‌ها و ..	فضاهای متعلق به عموم، اما عملکردی و کاربر تعیین شده است.	فضای خصوصی "عمومی" (Private 'public' space)
باغچه‌های مقابل خانه‌ها، مزارع رو به منظر عمومی، میدان‌های دروازه‌دار	از بُعد فیزیکی خاص، اما از نظر بصری عمومی است.	فضای خصوصی قابل مشاهده (Visible private space)
کافه‌های خیابان، فضای پیاده‌رو خاص	رابطه‌های فیزیکی مشخص شده اما در دسترس عموم (بین فضای عمومی و خصوصی)	فضاهای رابط (Interface spaces)
زمین‌ها/ مسیرهای ورزشی، اسکیت‌برد و غیره	فضاهایی برای گروه‌های انتخاب‌شده، تعیین شده توسط سن یا فعالیت (و گاهی کنترل شده)	فضای کاربر‌گزین (User selecting spaces)

روش پژوهش

روش تحقیق در پژوهش حاضر کاربردی-توسعه‌ای و روش گردآوری اطلاعات پیمایشی و پرسشگری از مدیران، مسئولان و کارشناسان مسائل شهری و همچنین نخبگان دانشگاهی می‌باشد. قابل ذکر است با توجه به مشخص نبودن حجم جامعه‌ی آماری، با استفاده از روش نمونه‌گیری دلفی هدفمند، ۱۰۰ نفر به‌عنوان حجم نمونه تعیین شده است که نحوه‌ی دسترسی به آنها بر مبنای روش گلوله‌برفی می‌باشد. همچنین به‌منظور تجزیه و تحلیل اطلاعات تحقیق از مدل معادلات ساختاری در نرم‌افزار Amos استفاده

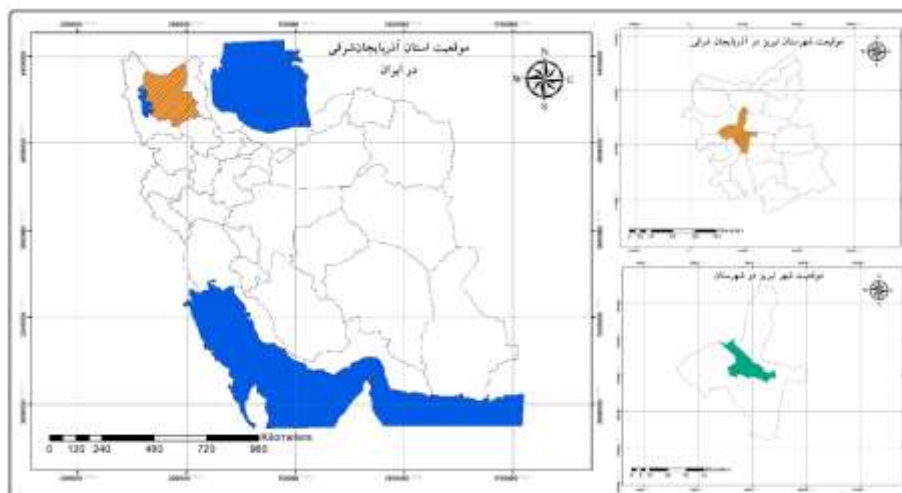
شده است. از طرفی در پژوهش حاضر به‌منظور سنجش اعتبار درونی نیز ابتدا از روش اعتبار محتوا برای افزایش اعتبار پرسشنامه استفاده شده است. در این راستا با استفاده از مقیاس‌های آزمون شده در پژوهش‌های مربوط به موضوع مورد مطالعه و نظرخواهی از اساتید و کارشناسان متخصص در این زمینه گام اول برداشته شد. سپس پرسشنامه‌ی تدوین شده طی دو مرحله‌ی مقدماتی و نهایی تکمیل گردید و با بررسی پاسخ‌های به دست آمده از ۳۰ پرسشنامه‌ی مقدماتی و انجام محاسبات آماری لازم، پرسشنامه‌ی نهایی تدوین گردید. جهت تحلیل و بررسی میزان صحت سؤالات پرسشنامه و سنجش سطح مناسبت ابزار تحلیل در پژوهش حاضر، با استفاده از روش تحلیل قابلیت اطمینان ضرایب آلفای تمامی سؤالات محاسبه گردیده است. بر اساس محاسبات صورت گرفته ضرایب آلفای تمامی سؤالات پرسشنامه بزرگتر از ۰/۷ و همچنین ضریب کل آلفا ۰/۷۹۲ می‌باشد. پرسشنامه‌ی تحقیق حاضر با استفاده از گویه‌های جدول (۲) و طیف لیکرت ۵ مقیاسی طراحی شده است.

جدول ۲. متغیرهای تحقیق و کدبندی آنها

طراحی فضاهای عمومی (PSD)	برنامه‌ریزی فضاهای عمومی (PSP)
همه‌شمولی و طراحی بر مبنای گروه‌های سنی و جنسی F1، عملکردی (F) پاسخگویی به نیازهای زمانی و مکانی F2، تنوع و انعطاف‌پذیری در عملکرد فضا F3.	موضوع‌شناسی و بررسی دقیق متغیرهای تأثیرگذار بر ارتقای فضاهای عمومی CPP1، انسجام و ارتباط مناسب بین اجزا و عناصر برنامه‌ریزی فضاهای عمومی در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و عملکردی CPP2، تفکیک برنامه‌ها در انواع فضاهای عمومی شهری CPP3، عدم توجه صرف به مقوله‌های کمی (تعداد فضاهای عمومی) و توجه به مسائل و موضوع‌های مربوط به ابعاد کیفی این فضاها CPP4.
ورودی و خروجی تعریف‌شده P1، خوانایی فضا P2، دسترسی مناسب به فضا P3، تأکید بر انسان در طراحی (نشستن، حرکت و استراحت) P4. کالبدی (P)	محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها (CPP)
طراحی مناسب فضا در راستای معاشرت و ارتباطات اجتماعی S1، قابلیت شخصی‌سازی (حس تعلق مکانی) S2. اجتماعی (S)	برنامه‌ریزی غیرمتمرکز پایین به بالا در فرایند برنامه‌ریزی و ارزیابی وضعیت محلات مختلف در برخورداری از فضاهای عمومی باکیفیت PP1، توجه به نقش و مشارکت مردم و نهادهای غیردولتی در برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی PP2، عدم تأکید بیش از اندازه به ارزیابی کمی در راستای سنجش کارایی فضاهای عمومی PP3، پیش‌بینی کردن امکانات مالی و اعتباری مناسب برای تجهیز فضاهای عمومی PP4. فرایند برنامه‌ریزی (PP)
عدم وجود فضاهای مرده و کور و بدون نظارت در فضا CSS1، نورپردازی مناسب فضا (به‌ویژه در ساعات شبانه) CSS2، سرزندگی و شادابی فضا و احساس آرامش روانی توسط استفاده‌کنندگان CSS3. آسایش، ایمنی و امنیت (CSS)	توجه به عدالت اجتماعی و فضای بهره‌مندی از فضاهای عمومی باکیفیت و عدم سوق یافتن منافع حاصل از برنامه‌ریزی‌ها به سمت گروه‌های پردرآمد EPP1، برخورداری از نظام مدون نظارت در مراحل اجرای طرح‌ها و برنامه‌های فضاهای عمومی EPP2، تحقق معیارهای مختلف زیبایی‌شناختی، اجتماعی، سرزندگی، همه‌شمولی و ... در اجرای طرح‌های مرتبط با فضاهای عمومی EPP3، هماهنگی بین سازمان‌های شهری در اجرای پروژه‌های مربوط به فضاهای عمومی EPP4. اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها (EPP)
سازگاری بصری بین عناصر فضا A1، استفاده از گیاهان، درختان، المان‌ها و آب‌نماها در طراحی فضا A2. زیبایی‌شناختی (A)	
آشنا بودن فضا برای مخاطب و احساس راحتی در آن IM1، استفاده از الگوهای کهن و سنتی ایرانی در طراحی فضا IM2، منحصر به فرد بودن فضا (خلاقیت و نوآوری در طراحی و اثرگذاری مطلوب) IM3. هویت و معنا (IM)	

قلمرو جغرافیایی پژوهش

در راستای قلمرو پژوهش نیز می‌توان گفت، تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی یکی از شهرهای بزرگ ایران است. این شهر بزرگترین شهر منطقه‌ی شمال غرب کشور بوده و قطب اداری، ارتباطی، بازرگانی، سیاسی، صنعتی، فرهنگی و نظامی این منطقه شناخته می‌شود. این شهر در ۴۱ درجه و ۲۵ دقیقه‌ی طول شرقی و ۳۸ درجه و ۲ دقیقه‌ی عرض شمالی از نصف‌النهار مبدأ واقع شده است و ارتفاع متوسط آن از سطح آب‌های آزاد حدود ۱۳۴۰ متر است. همچنین این شهر ششمین شهر پرجمعیت ایران پس از شهرهای تهران، مشهد، اصفهان، کرج و شیراز محسوب می‌شود. بررسی رشد فیزیکی و جمعیتی تبریز نشان می‌دهد که در فاصله زمانی ۶۰ ساله (۱۳۹۵-۱۳۳۵)، مساحت این شهر از ۱۱۷۰ هکتار به ۱۹۰۰۰ هکتار و جمعیت آن از ۲۸۹۹۹۶ نفر به ۱۷۷۳۰۳۳ نفر رسیده است. یعنی جمعیت آن قریب به ۶ برابر و توسعه‌ی فیزیکی آن حدود ۱۶ برابر رشد داشته است (زادولی خواجه، ۱۳۹۷:۲۲۳).

شکل ۱. موقعیت جغرافیایی کلان‌شهر تبریز

یافته‌ها و بحث

به‌منظور شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار در تدوین چارچوب برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی به‌منظور توسعه‌ی این فضاها در شهر تبریز از نرم‌افزار مدل‌سازی معادلات ساختاری AMOS استفاده شده است. در این فرایند بر اساس مدل‌سازی معادلات ساختاری AMOS و ضرایب تبیین‌کننده، ارتباط ساختاری مبتنی بر تأثیر عوامل تشریح می‌گردد. برای این منظور ابتدا ارتباط ساختاری جزئی برای این رابطه و سپس صورت کلی و نهایی آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. ارتباط ساختاری جزئی یا درونی به ارزیابی ارتباط ساختاری ناشی از میزان تأثیر عوامل طراحی و برنامه‌ریزی به‌عنوان متغیر مستقل بر روی توسعه‌ی فضاهای عمومی در شهر تبریز به‌عنوان متغیر وابسته بوده که برای ورود به بحث کلی و نهایی ابتدا مورد آزمون جداگانه قرار گرفته است.

جدول ۳. تحلیل پایایی تبیینی متغیر مستقل و وابسته در مدل‌سازی معادلات ساختاری

متغیرها	CR	AVE	CA	PS	PSP	PSD
توسعه‌ی فضاهای عمومی (PS)	۰/۷۳	۰/۶۷۳	۰/۸۷	۰/۸۷۶	-	-
برنامه‌ریزی فضاهای عمومی (PSP)	۰/۷۵	۰/۶۸۹	۰/۸۱	**۰/۷۰۲	۰/۸۳۴	-
طراحی فضاهای عمومی (PSD)	۰/۷۹	۰/۷۰۳	۰/۷۹	**۰/۶۱۵	*۰/۶۴۸	۰/۷۹۲

** $p < 0.01$; * $p < 0.05$

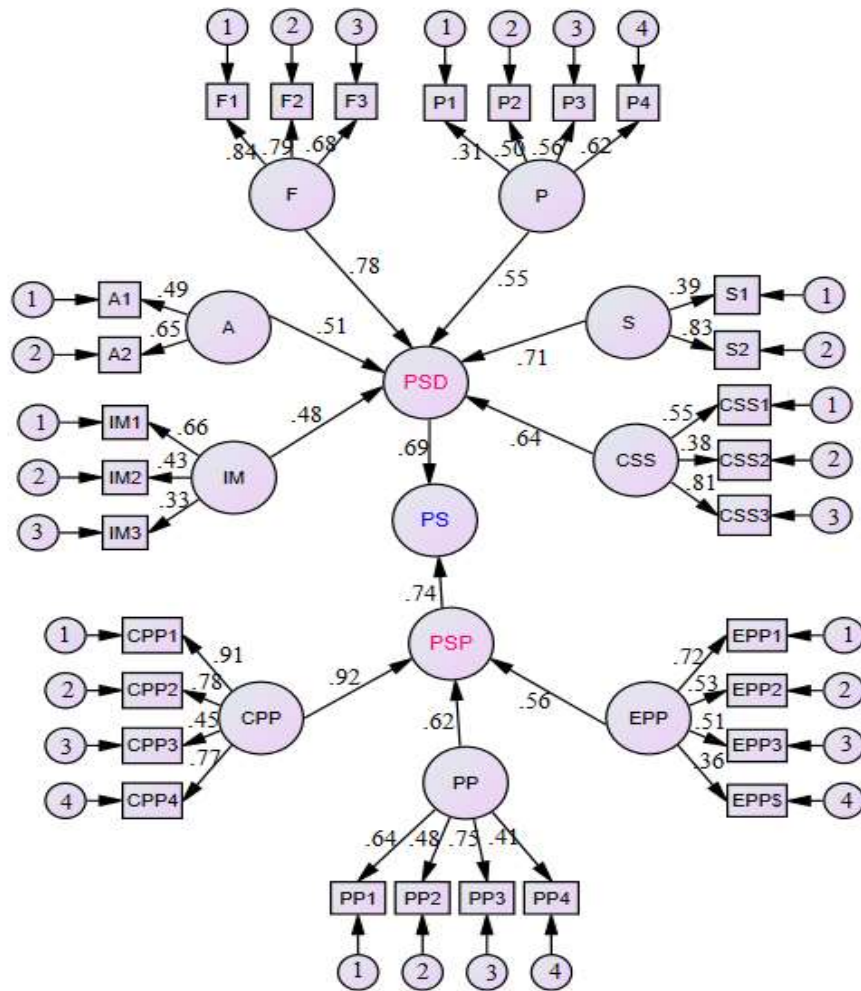
ورود عوامل تبیین‌کننده‌ی ارتباط ساختاری برای ارزیابی نقش عوامل طراحی و برنامه‌ریزی به‌عنوان متغیر مستقل بر روی توسعه‌ی فضاهای عمومی در شهر تبریز نشان می‌دهد میزان پایایی ترکیبی (CR) و ضریب پایایی (CA) به‌دست آمده بیش از ۰/۷ و میزان میانگین واریانس استخراج‌شده (AVE) که در قطر خطی جدول (۳) مشخص شده است بیش از ۰/۶ می‌باشد. همچنین همبستگی مؤلفه‌های تحقیق که با رنگ تیره مشخص گردیده است در بازه ۰/۷۹ تا ۰/۸۸ بوده که ورود عوامل را برای تبیین توسعه‌ی فضاهای عمومی شهر تبریز را به میزان قابل ملاحظه‌ای تشریح می‌کند.

جدول ۴. آماره‌ی ساختار عاملی تأییدی ارتباط ساختاری متغیرهای مستقل و وابسته

متغیرها	χ^2	df	P	χ^2/df	CFI	IFI	RMSEA
توسعه‌ی فضاهای عمومی (PS)	۲۲۸/۶۹	۹۹	۰/۰۰۰	۲/۳۱	۰/۹۳۸	۰/۹۲۷	۰/۰۴
برنامه‌ریزی فضاهای عمومی (PSP)	۲۳۶/۶۱	۹۹	۰/۰۰۰	۲/۳۹	۰/۹۱۵	۰/۹۳۴	۰/۰۵
طراحی فضاهای عمومی (PSD)	۲۴۰/۵۷	۹۹	۰/۰۰۱	۲/۴۳	۰/۹۲۰	۰/۹۰۹	۰/۰۲

مهم‌ترین سنجه‌های شکل‌دهنده‌ی آماری در ساختار عاملی تأییدی سنجه‌ی خی‌دو یا کای اسکوتر (χ^2) نسبت کای اسکوتر بر درجه آزادی، شاخص برازش تطبیقی (CFI) و شاخص برازش افزایشی (IFI) و در نهایت ریشه‌ی میانگین مربعات تقریبی

(RMSEA) می‌باشد. این سنجه‌ها دارای مقدار معینی بوده که تحلیل را معنادار ساخته و به تشریح ارتباط ساختاری متغیرهای به‌دست آمده می‌پردازد. به علت متورم شدن میزان کای‌اسکوئر در نمونه‌های تحلیلی، اکثر تحلیل‌گران از نسبت کای اسکوئر بر درجه آزادی استفاده می‌کنند که نمونه‌های دقیق تحلیل‌شده برای شناسایی ساختار را به‌دست می‌دهد. مقدار این نسبت باید ترکیب نیمی از داده‌ها را دربر گیرد. به دیگر سخن نباید کمتر از دو باشد تا بتوان به معناداری داده‌های به کار رفته اطمینان داشت. نتایج تحلیل ساختار ارتباطی سه متغیر شناسایی شده در این سنجه نشان از قابل قبول بودن آن دارد. شاخص‌های برازش تطبیقی و افزایشی مطابق با استانداردهای آماری تعیین‌شده هرچه به سمت ۱ میل کنند برازش از سطح نکویی بالایی برخوردار خواهد بود. نتایج این دو شاخص برای متغیرها و تبیین ارتباط ساختاری آن‌ها قابل قبول به‌دست آمده است. شاخص ریشه‌ی دوم میانگین مربعات خطای برآورد یا RMSEA نیز آخرین سنجهی ساختارشناسی در این مرحله است که در الگوهای قابل‌قبول مقدار $0/08$ یا کمتر دارد. برازش الگوهایی که مقادیر بالاتر از $0/1$ دارند، ضعیف برآورد می‌شوند. همان‌طور که در جدول شماره ۴ مشاهده می‌شود، مقدار این شاخص برای الگوی اندازه‌گیری کمتر از $0/08$ است که نشان‌دهنده‌ی برازش مناسب الگوها، توسط داده‌ها است. در نهایت، با توجه به مطالب یادشده می‌توان نتیجه گرفت الگوهای اندازه‌گیری برازش خوبی دارند و به این معناست که متغیرهای آشکار به‌خوبی می‌توانند متغیرهای پنهان را اندازه‌گیری کنند.

شکل ۲. معماری ساختار ارتباطی تأثیر متغیرهای برنامه‌ریزی و طراحی بر توسعه‌ی فضاهای عمومی

بر اساس نتایج به‌دست آمده تأثیرگذاری متغیرهای برنامه‌ریزی و طراحی بر توسعه‌ی فضاهای عمومی در شهر تبریز به ترتیب $0/74$ و $0/69$ می‌باشد. همچنین در بین متغیرهای برنامه‌ریزی بیشترین تأثیرگذاری بر توسعه‌ی فضاهای عمومی در شهر تبریز مربوط به متغیر محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها و در بین متغیرهای طراحی مربوط به متغیر عملکردی به ترتیب با ارزش $0/92$ و $0/78$.

می‌باشد. از طرفی در بین زیرمتغیرها نیز موضوع‌شناسی و بررسی دقیق متغیرهای تأثیرگذار بر ارتقای فضاهای عمومی؛ انسجام و ارتباط مناسب بین اجزا و عناصر برنامه‌ریزی فضاهای عمومی در ابعاد مختلف اجتماعی، کالبدی، زیست‌محیطی و عملکردی؛ همه‌شمولی و طراحی بر مبنای گروه‌های سنی و جنسی؛ قابلیت شخصی‌سازی (حس تعلق مکانی) به ترتیب با ارزش ۰/۸۷، ۰/۸۴ و ۰/۸۳ دارای بیشترین اثرگذاری بر توسعه فضاهای عمومی می‌باشند.

پس از بررسی و تأیید الگوهای اندازه‌گیری برای آزمون معناداری فرضیه‌ها دو شاخص جزئی مقدار بحرانی و P به کار گرفته شده است. بر اساس سطح معناداری ۰/۰۵ مقدار بحرانی می‌بایست بیشتر از ۱/۹۶ باشد، مقدار پارامتر کمتر از این در الگو، با اهمیت شمرده نمی‌شود. همچنین، مقادیر کوچک‌تر از ۰/۰۵ برای مقدار P حاکی از تفاوت معنادار مقدار محاسبه‌شده برای وزن‌های رگرسیونی با مقدار صفر در سطح ۹۵ درصد اطمینان است. بر اساس نتایج مدل مقدار بحرانی برای متغیرهای برنامه‌ریزی و طراحی بیشتر از ۱/۹۶ در سطح اطمینان ۹۵ درصد محاسبه شده است.

جدول ۵. ضریب رگرسیونی و مقادیر شاخص‌های جزئی مربوط به فرضیه‌ها

نتیجه	P	مقدار بحرانی	ضریب رگرسیونی	فرضیه
تأیید	۰/۰۰۰	۲/۳۲	۰/۷۲۵	عملکردی
تأیید	۰/۰۰۰	۳/۹۶	۰/۵۰۳	کالبدی
تأیید	۰/۰۰۳	۲/۰۱	۰/۶۴۸	اجتماعی
تأیید	۰/۰۰۰	۳/۵۶	۰/۵۹۱	آسایش، ایمنی و امنیت
تأیید	۰/۰۰۱	۳/۵۹	۰/۴۶۳	زیبایی‌شناختی
تأیید	۰/۰۰۲	۲/۳۴	۰/۴۱۷	هویت و معنا
تأیید	۰/۰۰۰	۲/۷۸	۰/۸۵۵	محتوای طرح‌ها و برنامه‌ها
تأیید	۰/۰۰۰	۳/۶۲	۰/۵۷۲	فرایند برنامه‌ریزی
تأیید	۰/۰۰۰	۰/۴۹۷	۰/۴۹۷	اجرای طرح‌ها و برنامه‌ها

با توجه به نتایج حاصل از بررسی و شناسایی معیارهای تأثیرگذار بر توسعه فضاهای عمومی شهر تبریز، می‌توان چارچوب تبیینی مورد نظر در راستای توسعه این فضاها در شهر تبریز را به شرح شکل (۳) ترسیم نمود.

شکل ۳. چارچوب تبیینی از معیارهای تأثیرگذار برنامه‌ریزی و طراحی بر توسعه فضاهای عمومی شهر تبریز

نتیجه‌گیری

فضاهای عمومی بخش جدایی‌ناپذیری از زندگی شهری به‌شمار می‌روند که فرصت‌های بسیاری را برای مشارکت اجتماعی در اختیار شهروندان قرار می‌دهند. اگر این فضاها به درستی طراحی شده باشند، آنگاه افراد از اقوام و رده‌های اجتماعی مختلف می‌توانند اوقات دلپذیری را به‌عنوان شهروند در کنار یکدیگر تجربه کنند. با این حال، امروزه در شهرهای بسیاری از کشورهای درحال توسعه همچون تبریز توجه به فضاهای عمومی به درستی جا نیافتاده است؛ این رخداد در حالی است که عرصه‌های عمومی این شهر پتانسیل‌های زیادی برای شکوفا شدن دارند. در شهر تبریز فضاهای عمومی متناسب با استانداردهای مناسب طراحی این فضاها نبوده که نشان از ادراک ناکافی طراحان از نیازها و توقعات گروه‌های مختلف اجتماعی، جنسی و سنی برای حضور در عرصه‌های جمعی و جایگزین کردن کمیت، اعداد و ارقام به جای کیفیت در طراحی این عرصه‌ها است. همچنین در این شهر نه‌تنها توسعه‌ی فضاهای عمومی شهری در اولویت مراجع اداره‌کننده و اثرگذار شهری نبوده، بلکه گاهاً موجبات اضمحلال و رهاشدگی معدود فضاهای خردمقیاس عمومی شهری موجود را نیز سبب گردیده است. از این‌رو نیاز است در یک دیدگاه جامع به برنامه‌ریزی و طراحی مناسب فضاهای عمومی تبریز اقدام نمود.

دربعد برنامه‌ریزی و مدیریتی؛ نیاز به یکپارچگی و هماهنگی در ارگان‌های شهری احساس می‌گردد که با درنظر گرفتن ترجیحات اقشار و سنین مختلف جامعه، توزیع فضایی مناسب فضاهای عمومی باکیفیت در سطح شهر، نظارت مناسب در فرایند تهیه و اجرای طرح‌های توسعه‌ی شهری و عدم ارزیابی کمی‌گرایانه به برنامه‌ریزی مناسب در راستای توسعه‌ی فضاهای عمومی اقدام شود. در بعد طراحی؛ ضروری است دیدگاه همه‌جانبه‌نگر حکمفرما باشد تا با تأکید بر عملکرد و انعطاف‌پذیری این فضاها، دسترسی مناسب و همه‌شمولی آنها، شکل‌گیری تعاملات اجتماعی مناسب، بحث زیبایی‌شناختی و هویت‌یابی آنها و حس تعلق مکانی استفاده‌کنندگان از فضا تحقق یابد و به عبارتی فضاهای عمومی باکیفیت طراحی گردد.

از طرفی پیشنهاد کاربردی تحقیق حاضر علاوه بر ارتقای ابعاد برنامه‌ریزی و طراحی فضاهای عمومی، توسعه‌ی شبکه‌ی فضاهای عمومی در شهر تبریز می‌باشد. در توسعه‌ی شبکه‌ی فضاهای عمومی، شکل‌گیری ساختاری منسجم از فضاهای عمومی از طریق پیوند و اتصال کالبدی فضاها مدنظر می‌باشد. علاوه بر پیوند کالبدی در شبکه‌ی فضاهای عمومی فعالیت‌ها نیز ارتباط می‌یابند که نتیجه‌ی آن کمک به ایجاد خوانایی، شکل‌گیری حس جهت‌یابی و یکپارچه‌سازی ساختار شهر است که می‌توان گفت چنین شبکه‌ای در طراحی و برنامه‌ریزی شهری به علت ایجاد انسجام و تقویت بافت می‌تواند شاهد رشد و ترقی حیات اقتصادی-اجتماعی شهر که از جمله نقش‌های زندگی شهری می‌باشد، گردد. در شهر تبریز این نوع شبکه‌ی فضاهای عمومی به‌ندرت دیده می‌شود و تنها در بخش‌های جزئی از شهر قابل مشاهده است. بدین منظور نیاز است تا با تأکید بر سه ساختار کالبدی-فضایی، فعالیت‌ی و هویتی به توسعه‌ی شبکه‌ی فضاهای عمومی شهر تبریز اقدام نمود.

الف) ساختار کالبدی-فضایی

در ساختار کالبدی-فضایی توجه به رعایت سلسله مراتب فضایی در شبکه‌ی فضاهای عمومی، رعایت اصل پیوستگی، تأکید بر مقیاس انسانی، تأکید بر تنوع فضایی و انعطاف‌پذیری مناسب در دسترسی‌ها ضروری می‌باشد.

ب) ساختار فعالیت‌ی

در ساختار فعالیت‌ی بایستی به ارائه‌ی فعالیت‌های متنوع برای گروه‌های سنی و جنسی، هماهنگی فعالیت‌ها با بستر کالبدی، پاسخ‌دهی فعالیت‌ها به نیازهای زمانی-مکانی، ارائه‌ی فعالیت‌های مناسب در ابعاد اجتماعی-فرهنگی همچون برقراری تعاملات اجتماعی و ترکیب فعالیت‌ی با سایر عناصر و فضاهای شهری توجه گردد.

ج) ساختار هویتی

در ساختار هویتی نیز مؤلفه‌های مورد تأیید شامل معنادار بودن فضا برای کاربران، احساس آرامش روحی و روانی در بهره‌مندی از فضا، حس مکان و حضور و مشارکت فعال شهروندان در آن، توجه به بعد اجتماعی، اقتصادی، معنوی و فرهنگی افراد و تأکید بر الگوهای سنتی و نشانه‌ها در طراحی کالبد-فضا می‌باشند.

تقدیر و تشکر

این مقاله مستخرج از رساله دکتری رشته شهرسازی بوده که در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تبریز از آن دفاع شده است.

منابع

- اکبری ربابی، محمد و امیرعزیدی، حسین. (۱۳۹۸). راهکارهای طراحی فضاهای عمومی با هدف شکل‌گیری تعاملات اجتماعی در محله‌ی گنبد کازرون. *فصلنامه مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری*، ۲(۵)، ۱-۱۶.
- پورمحمدی، محمدرضا و کوشانه، روشن. (۱۳۹۲). ارزیابی و تحلیل فضاهای عمومی شهری با استفاده از مدل تاپسیس (مطالعه موردی: شهر تبریز). *فصلنامه مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای*، ۵(۱۷)، ۳۷-۵۲.
- توکلی‌نیا، جمیله؛ محمدیان مصمم، حسن و ضرغامی، سعید. (۱۳۹۹). تحلیلی بر نقش کیفیت فضاهای عمومی در پایداری اجتماعی (مورد پژوهی: محله تجریش). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۵(۵۰)، ۸۵-۱۰۰.
- چرخیان، مریم و دانش‌پور، سیدعبداله‌ادی. (۱۳۸۸). بررسی مؤلفه‌های طراحی فضاهای عمومی پاسخگو. *فصلنامه جغرافیا و برنامه‌ریزی*، ۱۴(۳۰)، ۵۳-۸۵.
- دانش‌پور، سیدعبداله‌ادی و چرخیان، مریم. (۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. *فصلنامه باغ‌نظر*، ۷، ۱۹-۲۸.
- رفعیان، مجتبی؛ تقوایی، علی اکبر؛ خادمی، مسعود و علی‌پور، روجا. (۱۳۹۱). بررسی تطبیقی رویکردهای سنجش کیفیت در طراحی فضاهای عمومی شهری. *نشریه انجمن علمی معماری و شهرسازی ایران*، ۲(۴)، ۳۵-۴۳.
- زادولی خواجه، شاهرخ. (۱۳۹۷). *بازاندیشی بوم‌محور در امکان‌سنجی ارتقاء کیفی - کالبدی مناطق اسکان غیررسمی بر اساس معیارهای مسکن حداقل (بررسی تطبیقی کلان‌شهرهای اهواز و تبریز)*. رساله‌ی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشکده‌ی ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهید چمران اهواز، استاد راهنما: سعید ملکی.
- سیاوش‌پور، بهرام؛ آبرون، علی‌اصغر و موسوی، سیده مهسا. (۱۳۹۸). رهیافت‌های طراحی فضاهای عمومی اجتماع‌پذیری شهری برگرفته‌شده از ویژگی‌های مکان سوم. *فصلنامه مطالعات طراحی شهری و پژوهش‌های شهری*، ۲(۷)، ۳۳-۴۰.
- شارع‌پور، محمود؛ تولایی، نوین و اسلامی، اصلی. (۱۳۹۸). ارزیابی مطلوبیت فضاهای عمومی شهری از دیدگاه جوانان (مطالعه موردی: شهر قائم‌شهر). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۴(۴۸)، ۶۰۵-۶۲۱.
- کشاورز قدیمی، حسین رضا؛ طیبیان، منوچهر و معینی‌فر، مریم. (۱۴۰۲). فراتحلیل مهم‌ترین عوامل حس مکان در فضاهای عمومی و مجازی (مطالعه موردی: فضای عمومی مرکز شهر رشت). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸(۶۴)، ۴۹-۶۴.
- کوشانه، روشن. (۱۳۹۱). *ارزیابی فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: شهر تبریز)*. پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، دانشکده برنامه‌ریزی و علوم محیطی، استاد راهنما: محمدرضا پورمحمدی.
- کیانی، اکبر؛ پاسبان عیسیلو، وحید و گهرمیر، لیلان. (۱۳۹۶). بررسی و تحلیل فضای عمومی شهری با استفاده از مدل استنتاج منطق فازی (موردشناسی: ناحیه‌ی ۱ و ۲ شهر زابل). *فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای*، ۷(۲۵)، ۱۲۵-۱۴۶.
- Atkinson, R., & Blandy, S. (2005). Introduction: International Perspectives on the New Enclavism and the Rise of Gated Communities. *Housing Studies*, 20(2), 177-186.
- Cao, J., & Kang, J. (2019). Social relationships and patterns of use in urban public spaces in China and the United Kingdom. *Cities*, 93, 188-196.
- Capanema-Alvares, L., & Barbosa, J. L. (2018). *Urban Public Spaces, From Planned Policies to Everyday Politics (Illustrated with Brazilian Case Studies)*. The urban book series, Springer.
- Carmona, M. (2010a). *Public places, urban spaces: The dimensions of urban design, Amsterdam*. Boston: Architectural Press/Elsevier.
- Carmona, M., Freeman, J., Rose, S., & Woolley, H. (2004). *The Value of Public Space: How High Quality Parks and Public Spaces Create Economic, Social and Environmental Value*. Cabe space.
- Carmona, M. (2010b). Contemporary Public Space: Part Two, Classification. *Journal of Urban Design*, 15(2), 157-173.
- Carr, S., Francis, L.G., Rivlin, A., & Stone, M. (1992). *Public Space*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Cheliotis, k. (2020). An agent-based model of public space use. *Computers, Environment and Urban Systems*, 81, 1-12.
- De Magalhaes, C., & Trigo, S. F. (2017). Clubification' of urban public spaces? The withdrawal or the re-definition of the role of local government in the management of public spaces. *Journal of Urban Design*, 22(4), 1-19.
- Gehl, J. (2011). *Life between buildings: Using public space*. Washington, DC: Island Press.
- Goodsell, C. T. (2003). The Concept of Public Space and its Democratic Manifestations. *The American Review of Public Administration*, 33, 361- 383.
- Gunder, M. (2011). Commentary: Is Urban Design Still Urban Planning? An Exploration and Response. *Journal of Planning Education and Research*, 31(2), 184-195.

- Lofland, L.H. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York, Aldine de Gruyter.
- Low, S. M. (2000). *On the plaza: The politics of public space and culture*. Austin: University of Texas Press.
- Low, S. M., & Smith, N. (2006). *The Politics of Public Space*. Routledge: Publisher of Humanities, Social Science & STEM Books.
- Mandeli, k. (2019). Public space and the challenge of urban transformation in cities of emerging economies: Jeddah case study. *Cities*, 95, 1-13.
- Mehta, V. (2014). Evaluating Public Space. *Journal of Urban Design*, 19(1), 53-88.
- Sieh, L. (2014). *Public space governing as the management of meaning-making*. PhD Thesis of Political Science, University College London.
- United Nations. (2019). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. World urbanization prospects: the 2018 revision (ST/ESA/SER.A/420). New York: United Nations; 2019 Accessed online January 2020 <https://population.un.org/wup/Publications/Files/WUP2018-Report.pdf>.
- Wan Ismail, W. A., & Said, I. (2015). Integrating the Community in Urban Design and Planning of Public Spaces: A Review in Malaysian Cities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 168, 357-364.
- Wang, P. (2002). *Systematic construction of Urban Public Space*. Nanjing: Southeast University Press.
- Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Oxford, Blackwell Publishers.

How to cite this article:

Topchi Khosroshahi, M., Saghafi Asl, A., Sattarzadeh, D., & Sattari Sarbangholi, H. (2024). Preparation of Planning and Design Framework of Urban Public Spaces Development (Case Study: Tabriz City). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 18(4), 199-209.

ارجا به این مقاله:

توپچی خسروشاهی، مسعود؛ تقفی اصل، آرش؛ ستارزاده، داریوش و ستاری ساربانقلی، حسن. (۱۴۰۲). تدوین چارچوب برنامه‌ریزی و طراحی توسعه فضاهای عمومی شهری (مطالعه موردی: شهر تبریز). *فصلنامه مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی*، ۱۸ (۴)، ۱۹۹-۲۰۹.

فصلنامه علمی

مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی